

Kampen om Nilen

Henriette Hafsaas, stipendiat i arkeologi, Universitetet i Bergen

Sudan bruker nå kinesisk teknologi og kapital til å bygge en kjempedemning på Nilen som kan komme til å intensivere kampen om vann i regionen. Samtidig vil oppdemningen føre til at 70 000 bønder blir tvangsflyttet ut i ørkenen. Mens verdens oppmerksomhet er rettet mot Darfur øker omfanget på en ny konflikt om kontroll over de livsviktige ressursene land og vann i det nordlige Sudan.

Oppdemning av Nilen. Statsledere i det postkoloniale Afrika har knyttet prestisje til byggingen av monumentale demninger. Målet har vært modernisering ettersom demningene kan produsere elektrisitet for industri, øke produktiviteten i landbruket gjennom irrigasjon og beskytte mot naturlige svingninger som følge av flom og tørke. Demningene har dessuten stor symbolverdi ettersom de markerer statsledernes suksess.

Sudans president Omar al-Bashir har hatt ambisjoner om å bygge en demning på Nilen siden han kom til makten ved et militærkupp i 1989. Demningen som nå bygges ved byen Merowe i Nord-Sudan vil drive et kraftverk med en kapasitet på 1250 megawatt. Dette vil doble landets kraftproduksjon, og det er sårt tiltrengt i et land hvor bare 700 000 av 38 millioner innbyggere har tilgang til elektrisitet fra det nasjonale kraftnettet. Merowedemningen har imidlertid vist seg å bli omstridt ettersom både menneskerettigheter og miljøvern ignoreres.

Kina finansierer gildet. Sudan er et av verdens minst utviklede land og har ikke hatt økonomiske ressurser til å investere i prosjektet. Samtidig har landet blitt boikottet av Europa og USA på grunn av den blodige borgerkrigen mellom nord og sør. Kineserne har imidlertid oppdaget Afrika, og de legger seg ikke opp i afrikanske lands interne politiske forhold. Kina har verdens raskeste vekst i oljeforbruk, og etterspørselen må nå dekkes gjennom import. Kineserne involverte seg derfor i å transformere Sudan til et oljeeksporterende land – de skaffet våpen som ble brukt til å avfolke de oljerike områdene i Sør-Sudan, bygget raffineri og anla en oljeledning til Port Sudan. Oljeeksporten startet i 1999, og størsteparten av oljen går til Kina.

For å opprettholde tilgangen til olje støtter kineserne regimet i Khartoum med billige lån uten at landet trenger å følge internasjonale standarder for menneskerettigheter og miljøvern. Merowedemningen vil koste mer enn 1,8 milliarder dollar, og den største internasjonale investoren er den statlige China Exim Bank.

Demningen bygges av kinesiske og europeiske selskaper som ikke benytter lokal ekspertise, og prosjektet motarbeider dermed oppbyggingen og videreutviklingen av teknologi- og kunnskapsindustrien i Sudan. Dessuten er rundt 5000 kinesiske arbeidere ansatt av prosjektet, mens arbeidsledigheten blant sudanere er skyhøy.

Den fjerde katarakten. Fra Sudans hovedstad Khartoum renner Nilen som en sammenhengende oase gjennom Sahara. På ferden forserer elven seks katarakter med kraftige stryk. Merowedemningen vil oversvømme Den fjerde katarakten som ligger der hvor Nilen gjør en stor sving. Landskapet her er preget av fjellknauser som er svartbrente av solen, og elven er oppstykket av små og store øyer. Langs elvebreddene snor det seg et grønt belte av palmelunder og oppdyrkede åkerlapper, og i ørkenen utenfor den fruktbare elvesletten ligger de brune leirsteinshusene. Dette er blant de mest isolerte områdene i Sudan ettersom de

kraftige strykene gjør det umulig å ferdes med båt, og svingen på elven og det kupert terrenget gjør det raskere å reise gjennom ørkenen for de som kommer landveien.

Tvangsflytting. Når Merowedemningen står ferdig i 2008, vil 174 kilometer av Nildalen legges under vann. Menneskene som blir rammet av oppdemningen tilhører tre stammer: hamadab, amri og manasir. De er muslimer og livnærer seg ved å dyrke hvete, hirse og grønnsaker med vann fra Nilen. Husdyr og daddelpalmer representerer de største verdiene ettersom salg av dadler og slaktedyr er en viktig kilde til kontanter. Avgjørelsen om å bygge demningen er tatt over hodene på dem som berøres, selv om de har dannet demokratiske komiteer som kan representere dem.

Som følge av oppdemningen vil regjeringen tvangsflytte befolkningen til irrigasjonsprosjekter i ørkenen. Ifølge de offisielle planene skal de impliserte familiene få utbetalt kompensasjon, samt et bedre liv med moderne fasiliteter. I realiteten vil de mistet næringsgrunnlaget sitt. Fra andre store demningsprosjekter i Afrika er det kjent at levestandarden ble forverret for de som ble berørt av utbyggingen, og slike kjempeprosjekter kan dermed føre til utviklingspåført fattigdom.

Allerede i 2003 ble 800 familier fra hamadabstammen tvangsflyttet til en ny bosetning i ørkenen. I sanden der kan de så vidt dyrke litt hvete, og fattigdommen øker. I løpet av våren vil amristammen måtte forlate landsbyene sine, ettersom området deres vil havne under vann når flommen kommer i sommer. Størsteparten av de som blir rammet tilhører manasirstammen. De bor lengst unna demningen, og det er ennå ikke avgjort hvor de skal bosettes. Både amri og manasir nekter å flytte fra Nilen og ønsker å bosette seg langs den kunstige innsjøen. En uavhengig evaluering viser at flere steder langs innsjøen er egnet for store irrigasjonsprosjekter. Regjeringen vil imidlertid ikke ha folk boende langs innsjøen, og det spekuleres i om området allerede er solgt til investorer. Frustrerte innbyggere har flere ganger protestert mot tvangsflyttingen, men myndighetene har slått opprørene brutalt ned. Konflikten kan raskt utvikle seg til væpnet strid ettersom tiden nærmer seg for oversvømmingen av området. Demningens prosjektledelse har både sikkerhetsstyrker og en egen militis til disposisjon, og disse har allerede vært brukt mot lokalbefolkningen. Samtidig kan menneskene som skal tvangsflyttes føle seg presset til å gripe til våpen, fordi de ikke har noe å tape ettersom regjeringen ikke imøtekommer dem i forhandlinger.

Brudd på menneskerettigheter. Konflikten mellom senter og periferi i Sudan har ført til borgerkrig og grove brudd på menneskerettighetene. Nylig ble seks demokratisk valgte menn i manasirenes øverste komité arrestert i Khartoum. De er nå fengslet uten kontakt med omverdenen. Unntakslover tillater sudanske sikkerhetsstyrker å arrestere folk uten tiltale eller dom. Amnesty International frykter at de seks som jobber for manasirenes rettigheter i forbindelse med byggingen av Merowedemningen blir utsatt for tortur og mishandling. Da manasirenes studentorganisasjon ved Universitetet i Khartoum protesterte mot fengslingen brukte politiet tåregass og gummikuler til å spre demonstrantene.

Siden demningen ble påbegynt har flere lokale ledere blitt utsatt for trakassering og vilkårlig fengsling. Tidligere i år ble to ledere fra manasirenes komité forsøkt skutt av sikkerhetsstyrker da de deltok i fredelige protester mot demningen. I fjor ble tre menn drept og mer enn femti mennesker såret da bevæpnede sikkerhetsstyrker angrep en forsamling fra amristammen som diskuterte hvordan byggingen av demningen påvirket livene deres. Menneskerettigheter har trange vilkår i Sudan – også for muslimer i nord.

Kampen om vannet. I tillegg til de sosiale konfliktene vil Merowedemningen føre til store miljømessige utfordringer. Det stillestående vannet i innsjøen vil føre til omfattende sedimentering som vil redusere lagringskapasiteten i magasinet. Dette vil på sikt gi lavere

strømproduksjon. Vannet som renner ut fra magasinet vil derimot ha stor evne til å frakte sedimenter, og dette vil forårsake massiv jorderosjon langs elven nedenfor demningen. Det er dessuten fare for økning i sykdommer som malaria, gulfeber, guineaorm og bilharzia – alle forårsaket av parasitter som trives i eller nær stillestående vann.

Avtalen om vannrettighetene til Nilen fra 1959 gir Egypt bruksretten til 82 prosent og Sudan de resterende 18 prosentene av vannet. Etiopia, som bidrar med 85 prosent av vannet i Nilen, ble ikke tilgodesett. En økende befolkning og gjentatte tørkeperioder har gjort etiopierne desperate etter mer mat, og de ønsker nå å bruke vann fra Nilen til irrigasjon og krever en reforhandling av avtalen. Innsjøen som dannes bak Merowedemningen øker vannoverflaten og dermed også fordampningen. Beregninger viser at rundt åtte prosent av Sudans andel av vannet vil forsvinne i damp. Dette er dårlig nytt ettersom også Sudan planlegger store irrigasjonsprosjekter som vil kreve økt vannforbruk. Demningen er dermed med på å intensivere kampen om rettighetene til vannet i Nilen.

Feilslått utvikling? Merowedemningen kan dessverre vise seg å bli feilslått utvikling tross for at det er stort behov for elektrisitet i Sudan. 70 000 mennesker som allerede klarer seg med lite risikerer å bli enda fattigere, og dette kan danne grunnlag for nye indre konflikter i Sudan. Oppdemningen har dessuten stor innvirkning på økologien til verdens lengste elv. Det må derfor bli slutt på prestige-prosjekter som ikke er bærekraftige. Vannkraft har fortsatt en viktig rolle å spille i Sudan og Afrika forøvrig, men da i form av små kraftverk. Mindre utbygginger er billigere, kan utføres med lokal arbeidskraft og ekspertise, unngår store tvangsflyttinger og er mer miljøvennlige.